

شهر و عدالت اجتماعی

(مطالعه موردی: گنبد قابوس)

دکتر کاظم جاجرمی

بنیاد مطالعات آسیایی

دکتر ابراهیم کلتی

فارغ التحصیل دوره‌ی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات

چکیده

انجام مطالعات شهری با دیدگاه عدالت اجتماعی در سال‌های اخیر به‌عنوان یکی از رویکردهای مهم شناخته شده است. در این رویکرد به شاخص‌های مختلفی پرداخته می‌شود که میزان دسترسی به خدمات شهری و ارزش افزوده‌ی زمین از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌باشد. بررسی نواحی مختلف شهری در گنبد قابوس نشان می‌دهد که این نواحی از نظر میزان دسترسی به امکانات و خدمات شهری تفاوت زیادی دارند و قیمت زمین و در نتیجه ارزش افزوده‌ی زمین در آن‌ها به‌طور معناداری از شاخص‌های مورد بحث تابعیت می‌کند. خدمات ارائه شده به صورت ناعادلانه‌ای تقسیم می‌گردد و در نتیجه‌ی آن نواحی ۶ و ۷ بیش از نواحی ۱ و ۲ از شهر گنبد به امکانات توسعه و ارزش افزوده دست یافته‌اند.

واژگان کلیدی: عدالت اجتماعی، خدمات شهری، قیمت زمین، ارزش افزوده‌ی زمین.

طرح مساله: پرداختن به عدالت اجتماعی در طی دهه‌های اخیر به یکی از سیاست‌های اکثر دولت‌های جهان تبدیل شده است و هر یک از دولت‌ها سعی می‌کنند حداقل بخشی از سیاست‌های مترتب بر عدالت اجتماعی را پی‌گیری نمایند. مطالعات نشان داده است که اجرای برنامه‌های عدالت اجتماعی و فقرزدایی منجر به توسعه و پایداری آن می‌گردد چرا که فقر نه تنها مانعی برای توسعه و عاملی برای تخریب محیط زیست می‌باشد بلکه می‌تواند گاهی منجر به آشوب‌های اجتماعی و عدم امنیت گردد. (قربان نیا: ۱۳۷۸ ص ۱۶۰، تامین: ۱۳۷۹، ص ۱۳۲ و ایمانی: ۱۳۷۸، ص ۲۶۱)

در عدالت اجتماعی و شهر بیشتر بر ۳ مورد توزیع متوازن امکانات و خدمات شهری، رعایت حداقل‌ها در خدمات و امکانات شهری و ارزش افزوده‌ی زمین در شهر تاکید می‌گردد. رعایت عدالت اجتماعی در موارد فوق از نقطه نظرهای زیر مورد اهمیت می‌باشد.

- توزیع متوازن امکانات از طریق به حداکثر رساندن شعاع عملکردی امکانات، بهره‌برداری حداکثر از منابع را به دست می‌دهد.

- تمرکز امکانات و خدمات در یک نقطه باعث می‌شود که مصرف‌کنندگان خدمات فوق جهت استفاده از آن مجبور به مراجعه به آن نقطه گردند که این امر باعث تراکم آمد و شد شهری و ترافیک در آن منطقه می‌شود. لذا توزیع متوازن امکانات باعث سامان‌یابی ترافیک و روان‌سازی و کارآیی ناوگان حمل و نقل شهری می‌گردد.

- تمرکز امکانات و خدمات در یک نقطه باعث افزایش سریع قیمت زمین و ایجاد سود برای صاحبان آن می‌گردد و بدین ترتیب نحوه‌ی تخصیص منابع باعث دامن زدن به فاصله‌ی طبقاتی می‌گردد. در صورتی که توزیع متوازن امکانات و خدمات باعث مهار این وضعیت شده و باعث می‌گردد که ارزش افزوده ایجاد شده در سطحی وسیع‌تر توزیع شده و مردم بیشتری از آن منتفع گردند.

- تمرکز امکانات و خدمات در یک نقطه و بالا رفتن ارزش زمین باعث احتکار زمین و معاملات ناسالم آن می‌گردد که خود به‌عنوان عاملی برای محدودیت در برنامه‌ریزی شهری عمل می‌کند.

- توزیع نامتوازن امکانات و خدمات باعث شکل‌گیری محلات مرفه‌نشین (شمال اجتماعی) از یک طرف و محله‌های غیر برخوردار (فقیرنشین) از طرف دیگر می‌گردد که این محلات همراه با درآمد پایین و عدم دستیابی به حداقل استانداردها باعث تشدید دور بسته‌ی فقر گردیده و علاوه بر ارایه‌ی شهرنشینی غیراستاندارد باعث هرز روی نیروی انسانی از یک طرف و شکل‌گیری فرهنگ کجرو از سوی دیگر می‌گردد. (افروغ: ۱۳۷۷)

- رعایت عدالت و توزیع عادلانه‌ی منابع یکی از اصول اسلام بوده (سید قطب: ۱۳۷۹، ص ۳۴۶-۵۶) و در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز در اصول مختلف بر رعایت حقوق فردی و جمعی ملت در راستای اهداف عدالت اجتماعی تاکید شده است. در برنامه‌های توسعه بلندمدت (نخست وزیر: ۵۹، ص ۴۶) و برنامه‌های ۵ ساله‌ی توسعه اجتماعی-اقتصادی- فرهنگی جمهوری اسلامی ایران نیز بر عدالت اجتماعی تاکید شده است. (برنامه اول، دوم و سوم توسعه) بنابراین رعایت عدالت اجتماعی به‌عنوان یکی از اهداف دولت جمهوری اسلامی ایران در برنامه‌ریزی‌های کلان ملی تا برنامه‌ریزی خرد ناحیه‌ای و شهری در مد نظر قرار می‌گیرد.

تمامی موارد فوق لزوم و ضرورت مطالعه عدالت اجتماعی در برنامه‌ریزی‌های شهری را جهت به کارگیری نتایج حاصله و دستیابی به راهکارهای اجرایی مقابله با نابرابری‌های اجتماعی پیش پای ما می‌گذارد و مقاله‌ی حاضر با توجه به چنین ضرورتی مطالعه‌ی عدالت اجتماعی را در مسایل شهری و به صورت موردی در شهر گنبد قابوس در مد نظر خود قرار داده است. شهر گنبد به جهت قرار داشتن در رده‌ی شهرهای میانی و دارا بودن گروه‌های اجتماعی مختلف (که در قالب کالبدی نیز خود را نشان داده است)، می‌تواند نمونه‌ی خوبی برای این مطالعه باشد. به طوری که می‌توان در این شهر شاهد تمرکز امکانات در یک ناحیه، افزایش شدید قیمت زمین در برخی نواحی و مشکلات ترافیکی در برخی نواحی هستیم.

فرضیات: بررسی حاضر با توجه به فرضیه‌های زیر انجام گردید

- امکانات رفاهی و شهری گنبد به طور مناسب و بهینه در چهارچوب گسترش فیزیکی شهر مکان یابی و توزیع نشده‌اند که این امر خود توسعه‌ی ناموزون شهری را باعث گردیده است.
- بازتاب وضع توزیع ناهمسان امکانات و توسعه‌ی ناموزون در محله‌های مختلف شهر گنبد، تفاوت در رشد قیمت اراضی شهری می‌باشد.

پیشینه‌ی تحقیق: عدالت اجتماعی در اواخر دهه‌ی ۱۹۶۰ وارد مباحث جغرافیا گردید. دیوید اسمیت اولین جغرافی‌دانی بود که درباره‌ی کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی در جغرافیا صحبت کرد. این جغرافی‌دان برای بررسی کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی از شاخص‌های اجتماعی ذهنی و مقایسه‌ی عینی استفاده می‌کند که برای سنجش مورد اول از پرسش‌نامه و برای مورد دوم از مشاهده و آمار استفاده می‌گردد. شاخص‌های مورد تاکید اسمیت را بهداشت، مسکن، خدمات عمومی، شادمانی خانوادگی، تعلیم و تربیت، فرصت‌های اشتغال، حقوق و مزد، خوراک، حق رای، امید به زندگی، مصرف سرانه‌ی پروتئین حیوانی، درصد ثبت نام در مدارس، تعداد متوسط تلفن و روزنامه و نظایر آن تشکیل می‌دهند. (اسمیت: ۱۳۸۱)

در دهه‌ی ۷۰ دیوید هاروی نیز با انتشار ۴ مقاله به عدالت اجتماعی در جغرافیا پرداخت. مهم‌ترین اثر وی در این ارتباط کتاب عدالت اجتماعی و شهر می‌باشد که در ۱۹۷۳ به زیور طبع آراسته شد و در سال ۱۳۷۶ به زبان فارسی ترجمه و چاپ گردید. هاروی نیز در مباحث عدالت اجتماعی به چند نکته تاکید اساسی دارد. یکی از آن‌ها عدالت بر اساس نیاز می‌باشد. خوراک، مسکن، خدمات بهداشتی، تحصیلات، خدمات اجتماعی و خدمات مربوط به محیط زیست، کالاهای مصرفی، تاسیسات تفریحی، دلپذیری محله و وسایل حمل و نقل نه مقوله از نیازهای انسانی است که به زعم هاروی انسان‌ها به حداقلی از آن نیاز دارند و اگرچه این حداقل بر حسب زمان و مکان و تصور ذهنی افراد متفاوت است ولی با استفاده از برخی روش‌ها می‌توان حداقل قابل قبولی را تعیین و آن را به عنوان رکنی از عدالت اجتماعی پذیرفت.

دومین نکته‌ی مورد تاکید هاروی کمک به مصالح عمومی می‌باشد. تخصیص منابع به یک منطقه بر مناطق دیگر اثر می‌گذارد. در واقع می‌توان با پی‌ریزی یک سیستم فضایی جدید ضرایب فعلی فزاینده‌ی منطقه‌ای را از نوسازمان داد یا با تاثیرگذاری بر تخصیص‌های فعلی اثرات نامناسب قبلی را تعدیل نمود. به زعم

هاروی تخصیص منابع بیشتر به یک منطقه در زمانی که با هدف فایق آمدن بر مشکلات محیطی باشد قابل قبول است.

هاروی در توزیع منابع به عامل زمان اهمیت زیادی می‌دهد و از فاصله‌ی زمانی به جای فاصله‌ی مکانی جهت دسترسی به منابع استفاده می‌کند. همچنین ارزش افزوده یک مقوله‌ی مورد توجه و تاکید هاروی است. ارزش افزوده‌ی زمین از طریق تخصیص منابع ایجاد می‌شود و این امر در زمین‌های شهری دارای اهمیت بسیار زیاد می‌باشد. این ارزش افزوده بیشتر نصیب کسانی می‌شود که دارای زمین و ملک در محله‌هایی از شهر هستند که به آنجا تخصیص منابع بیشتری صورت می‌گیرد. تخصیص منابع دولتی به این مناطق از طریق ایجاد امکانات و فضاهای مختلف شهری باعث افزایش قیمت زمین و مسکن می‌شود.

هاروی در کتاب عدالت، طبیعت و جغرافیای نابرابری (۱۹۹۶) به عواملی نظیر درآمد، فضای مختلف زندگی، نژاد و نظایر آن و اثرات آن‌ها بر مسمومیت، کم خونی، مراقبت بهداشتی و ... می‌پردازد و بدین ترتیب تاثیر عوامل مختلف جغرافیایی را در رابطه با عدالت اجتماعی بررسی می‌کند. (هاروی: ۱۳۷۶ و Harvey: 1996) یکی از کسانی که نه در باب عدالت اجتماعی در جغرافیا بلکه در رابطه با کلیت مفهوم عدالت اجتماعی و ماهیت آن بحث کرد جان رالز می‌باشد. رالز در عدالت اجتماعی از مفهوم وضعیت اولیه صحبت می‌کند و معتقد است که با وجود آن که در عدالت اجتماعی ممکن است که توزیع یکسان بر اساس استحقاق را مطرح نماییم ولی آن تا مادامی که شرایط را برای همه یکسان نکنیم جوابگو نخواهد بود. مباحث رالز که بیشتر تحت عنوان عدالت بمتاب‌های انصاف بحث می‌شود مباحث فلسفی را در بر دارد ولی چگونگی رویکردهای توزیع امکانات و تخصیص منابع را به ما یادآوری می‌کند. (Rawls: 1972, 1974, 1975, 1980, 1985, 1988, 1995)

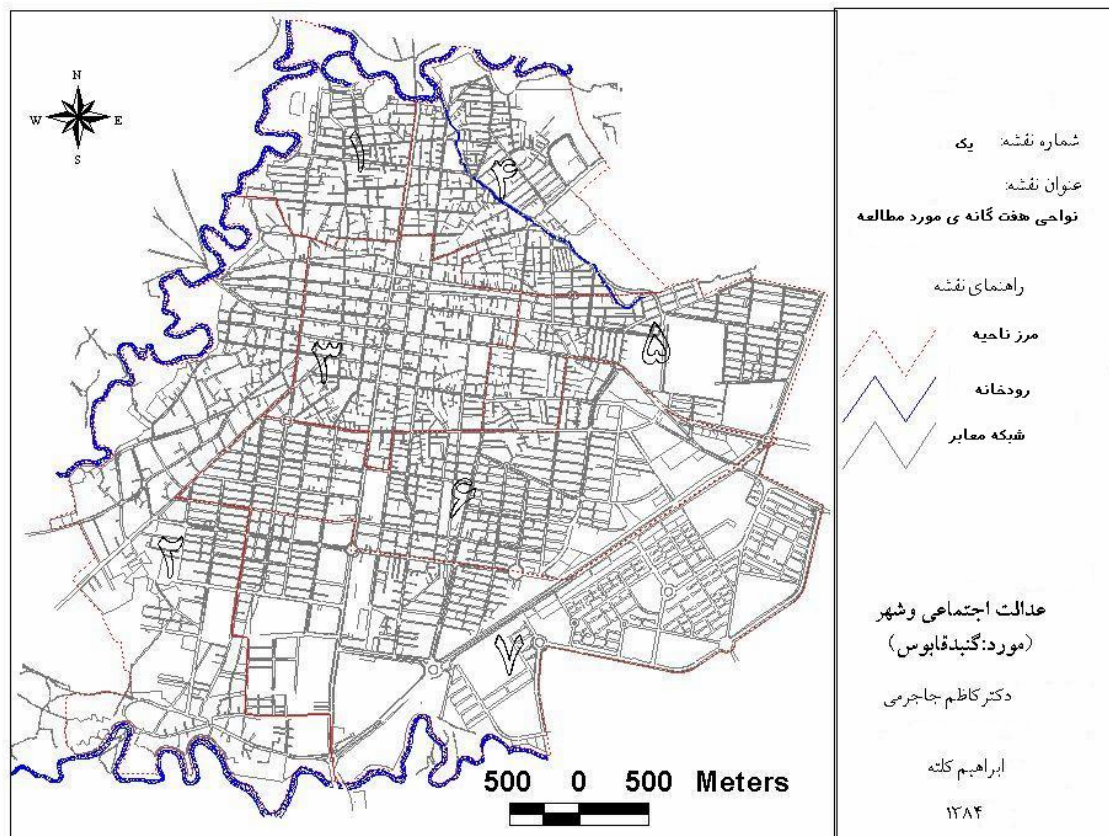
همچنین یک کتاب در این رابطه توسط عماد افروغ تحت عنوان فضا و نابرابری اجتماعی نشر یافته است. افروغ سعی کرده است که تاثیر فضا را بر رفتار افراد از طریق سنجش میزان سواد سرپرست خانوار، درآمد سرانه، سرانه زیربنای مسکن، وضع مالکیت مسکن و پایگاه شغلی افراد و تعیین ارتباط آن‌ها با خرده فرهنگ کجرو ارزیابی کند (افروغ: ۱۳۷۷). پرویز پیران در سلسله مقالاتی در اطلاعات سیاسی-اقتصادی تحت عنوان شهرنشینی شتابان، آلونک نشینی در شهر تهران را مورد بررسی قرار داده است. پیران در این مقالات سعی کرده است که وضعیت زندگی در آلونک‌های تهران، کیفیت مسکن در آن‌ها، علل پیدایش آلونک‌نشینی و پیامدهای اجتماعی-اقتصادی آن‌ها را بررسی نماید. (پیران: ۶۶ و ۶۷)

روش تحقیق: روش تحقیق توصیفی - تحلیلی بوده و برای انجام آن ابتدا مطالعات کتابخانه‌ای و علمی انجام و بازدید مقدماتی صورت گرفت. مطالعه میدانی با استفاده از روش پیمایش شامل مشاهده و مصاحبه صورت گرفت. همچنین برای تحلیل یافته‌ها از مدل‌های کمی استفاده گردید.

آشنایی با شهر گنبد قابوس

گنبد قابوس از شهرهای شرقی استان گلستان و دومین شهر آن از نظر جمعیت (با ۱۱۱۲۵۳ نفر در سال ۷۵) بوده و به عنوان حوزه‌ی نافذ شهرها و روستاهای شرق استان عمل می‌نماید. این شهر در کنار گرگانرود و

در زمین‌های آبرفتی کم شیب واقع شده است. اگر چه سابقه‌ی سکونت شهری در محل کنونی شهر گنبد به بیش از دو هزار سال می‌رسد (با نام‌های گرگان و جرجان) ولی شهر فعلی فقط حدود صد سال قدمت داشته و در این مدت پذیرای مهاجرینی از نقاط مختلف کشور و گروه‌های اجتماعی و قومی مختلف بوده است.

ناحیه‌بندی شهر

برای بررسی شاخص‌های عدالت اجتماعی در شهر گنبد در تحقیق حاضر ابتدا شهر با توجه به ویژگی‌های اجتماعی - اقتصادی (بافت قومی، درآمد، وضع سواد، کارکرد محلات و بافت کالبدی) به ۲۸ سلول همگن تقسیم‌بندی و با توجه به همگنی‌های به دست آمده در مطالعه‌ی مقدماتی شهر به ۷ ناحیه همگن تقسیم گردید (نقشه‌ی یک).

ناحیه ۱: این ناحیه در شمال غرب گنبد واقع شده است. در این ناحیه یک شمال اجتماعی در حد فاصل آرش و جامی وجود دارد. تمامی ساکنان این ناحیه را ترکمن‌ها تشکیل می‌دهند.

ناحیه ۲: این ناحیه در قسمت غربی و در مناطق حاشیه‌ای قرار گرفته و ساکنان آن را تا ۹۰ درصد ترکمن‌ها و سپس قزاق‌ها، فارس‌ها و افغانی‌ها تشکیل می‌دهند. وضعیت اقتصادی ساکنان این ناحیه بسیار ضعیف می‌باشد.

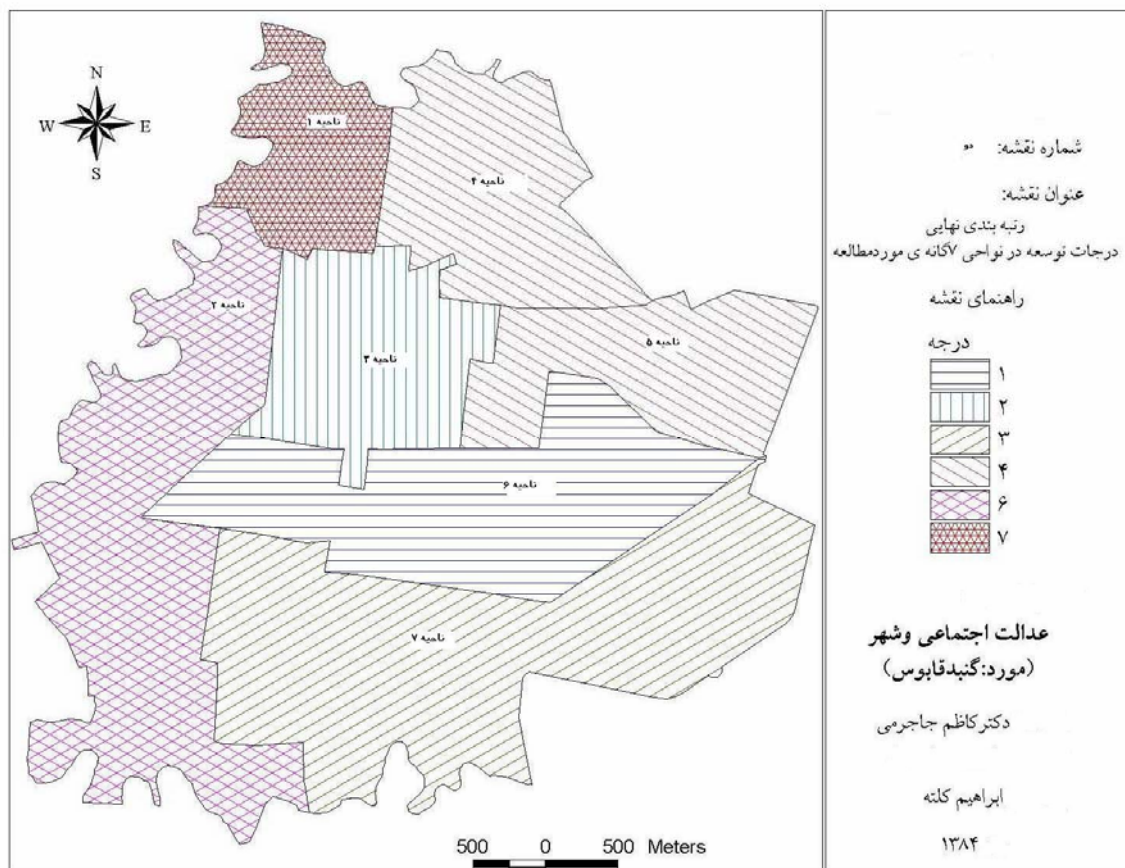
ناحیه ۳: بخش مرکزی شهر را تشکیل داده و مرکز اقتصادی شهر می‌باشد. ساکنین این ناحیه را اقشار متوسط شهری تشکیل می‌دهند و از نظر قومی، ساکنان آن بیشتر ترکمن‌ها و فارس‌ها می‌باشند.

ناحیه ۴: این ناحیه در شمال شرق شهر قرار داشته و ساکنین آن را ترکمن‌ها، سیستانی‌ها و فارس‌ها تشکیل می‌دهند. ناحیه ۴ از جمله فقیرترین نواحی شهر گنبد است.

ناحیه ۵: شامل شهرک فرهنگیان و محله‌ی ترک آباد بوده و عمدتاً لایه‌های متوسط (فرهنگیان) و نسبتاً فقیر (ترک آباد) در آن سکونت دارند.

ناحیه ۶: این ناحیه از شمال به شهدا و طالقانی شرقی، از غرب به بلوار امامزاده، از جنوب به هلال احمر و ۱۷ شهریور شرقی و از شرق به کمربندی ختم می‌شود. این محله از جمله مرفه‌ترین بخش شهر بوده و دارای ۳ محله‌ی شمال اجتماعی (شامل پیام نور، آزادگان و هلال احمر) می‌باشد. ساکنان آن را نیز عمدتاً فارس‌ها تشکیل می‌دهند.

ناحیه ۷: جنوبی‌ترین قسمت شهر بوده و شامل محله‌های کوی پلیس، کوی افسران، شهرک اندیشه و تامین اجتماعی می‌باشد. محلات ناحیه ۷ اکثراً نوساز بوده و لایه‌های متوسط و مرفه شهری در آن سکونت دارند. ساکنان این ناحیه را نیز عمدتاً فارس‌ها تشکیل می‌دهند.

کاربری اراضی شهری

در سال ۸۰ از کل ۴/۲۰۶۹ هکتار زمین داخل محدوده‌ی شهر گنبد بالغ بر ۳۰/۹ درصد آن (۶۳۸/۴ هکتار) بایر بوده‌اند. از کل ۱۴۳۰/۹ هکتار سطوح خالص، ۲/۴۹ درصد آن را کاربری مسکونی و ۲/۳۰ آن را

کاربری ارتباطی (شبکه معابر) تشکیل می‌دهد. کاربری اداری ۵/۲ درصد، کاربری انتظامی ۲/۳ درصد و کاربری تجاری ۲/۱ درصد از سطوح خالص شهر را به خود اختصاص داده‌اند. کاربری فضای سبز فقط ۱/۱ درصد از سطوح خالص را به خود اختصاص می‌دهد و سرانه‌ی آن بالغ بر ۱/۲ متر مربع است که در مقایسه با نرم‌های قابل قبول بسیار پایین می‌باشد. این وضعیت با شدتی کمتر در مورد فضاهای ورزشی (با سرانه‌ی ۰/۸ متر مربع در سال ۸۰) و فرهنگی (با سرانه‌ی ۰/۲ متر مربع) و آموزشی (با سرانه‌ی ۱/۹ متر مربع) دیده می‌شود. کاربری‌های تاسیسات و تجهیزات (با سرانه‌ی ۰/۳ متر مربع) و حمل و نقل و انبارها (با سرانه‌ی ۱/۵ متر مربع) نیز تقریباً چنین وضعیتی را دارا هستند. کاربری ارتباطی (شبکه معابر) ۲۱/۳ درصد از سطح شهر را شامل می‌شود و در حدی پایین‌تر از حد قابل قبول قرار دارد. کاربری مربوط به جهانگردی در سطح شهر در حال حاضر صفر می‌باشد. کاربری‌های بیمارستانی، مذهبی و مسکونی در وضعی مطلوب و بالاتر از حد استاندارد قرار دارند. (فجر و توسعه: ۱۳۸۰)

برخورداری از امکانات و خدمات شهری در محلات

امکانات و خدمات شهری طیف وسیعی از شاخص‌ها را در بر می‌گیرد که بررسی تمامی آن‌ها در این مقال نمی‌گنجد. لذا در این جا با توجه به بحث‌های انجام شده‌ی قبلی، مهم‌ترین موارد این خدمات که توسط پیشگامان مباحث عدالت اجتماعی و شهر نیز مورد تاکید بودند، مورد بررسی قرار گرفت. لذا برای پوشش دادن نیازهای اساسی مورد تاکید، دسترسی به ۷ گروه از امکانات و خدمات شهری به شرح زیر مورد مطالعه قرار گرفتند (جدول ۱).

دسترسی به امکانات آموزشی: امکانات آموزشی در دو بخش مراکز آموزش عمومی و مراکز آموزش عالی بررسی شده است. مراکز آموزش عمومی نیز به سه گروه دبستان و پیش دبستان، راهنمایی و متوسطه (بدون احتساب مدارس غیرانتفاعی) تقسیم‌بندی شده‌اند. از نظر برخورداری از مراکز پیش دبستان و دبستان، ناحیه ۶ با ۶ مرکز آموزشی نسبت به سایر نواحی وضعیت بهتری دارد و نواحی ۲ و ۴ بعد از آن قرار می‌گیرند. در مقطع راهنمایی ناحیه ۷ با داشتن ۷ مرکز آموزشی در رتبه‌ی اول و ناحیه‌ی ۳ با ۵ مرکز در رتبه‌ی دوم قرار دارد. در مقطع متوسطه نیز نواحی ۴ و ۶ هرکدام با ۶ مرکز آموزشی در رتبه‌ی اول و ناحیه‌ی ۳ با ۵ مرکز آموزشی در رتبه‌ی سوم قرار دارند. مراکز آموزش عالی نیز در همین ۳ ناحیه واقع شده‌اند.

ناحیه ۶ دارای ۳ مرکز آموزش عالی (شامل مرکز تربیت معلم، مرکز آموزش عالی فنی و حرفه ای و دانشگاه پیام نور)، ناحیه ۴ دارای یک مرکز آموزش عالی یعنی دانشکده کشاورزی گنبد وابسته به دانشگاه علوم کشاورزی گرگان (در حال تبدیل شدن به مجتمع آموزش عالی گنبد) و ناحیه‌ی ۷ نیز دارای یک مرکز آموزش عالی (دانشگاه آزاد گنبد) می‌باشد. بدین ترتیب رتبه‌های یک تا سه جمع مراکز آموزشی همچنان در اختیار این سه ناحیه باقی می‌ماند ولی رتبه‌ی یک به ناحیه ۶ (با ۱۵ واحد آموزشی) اختصاص یافته و نواحی ۴ و ۷ هر کدام با ۱۴ واحد آموزشی در رتبه‌ی دوم قرار می‌گیرند.

دسترسی به خدمات بهداشتی-درمانی: در دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی وجود ۳ سرویس داروخانه، درمانگاه و بیمارستان مورد بررسی قرار گرفت. از مجموع ۳۵ واحد بهداشتی-درمانی، ۶۳ درصد آن (۲۲ واحد) در ناحیه ۳ یعنی مرکز شهر قرار دارند. البته از این تعداد ۱۶ واحد آن را داروخانه‌ها تشکیل می‌دهند با این وجود

با داشتن ۲ بیمارستان و ۴ درمانگاه بیشترین برخورداری را به خود اختصاص می‌دهد. ناحیه‌ی ۵ با داشتن ۴ واحد و نواحی ۲ و ۶ هر کدام با داشتن ۳ واحد در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

جدول ۱- میزان امکانات و قیمت زمین در نواحی ۷ گانه‌ی مورد مطالعه

کل	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	ناحیه
۲۲	۲	۶	۳	۴	۱	۴	۲	آموزش ابتدایی
۲۵	۷	-	۲	۳	۵	۴	۴	عمومی راهنمایی
۲۷	۴	۶	۲	۶	۵	۱	۳	متوسطه
۵	۱	۳	-	۱	-	-	-	آموزش عالی
۱۲	۱	۳	۲	-	۶	-	-	فرهنگی و هنری
۴۶	۱۴	۱۷	۴	-	۱۰	-	۱	اداری و انتظامی
۹	۱	۴	۲	۱	۱	-	-	سالن ورزشی
۱۱	۳	۳	۱	۱	-	۱	۲	فضای سبز عمومی
۱۷	-	-	۱	-	۱۶	-	-	داروخانه
۶	۱	۲	۱	-	۲	-	-	بیمارستان
۱۲	-	۱	۲	۱	۴	۳	۱	درمانگاه
۸	۱	۳	-	-	۳	۱	-	تاسیسات زیربنایی
۴۸	۳	۲	۱	۱	۳۸	۱	۲	عمده فروشی
۵۱	۱	۴	۳	-	۴۲	-	۱	بانک

ماخذ: برداشت میدانی

دسترسی به خدمات زیربنایی، اداری و انتظامی: در بررسی دسترسی به خدمات زیربنایی وجود مراکز پست دولتی، تاسیسات آب و مخابرات و همچنین جایگاه سوخت (پمپ بنزین) و آتش‌نشانی مورد توجه قرار گرفت. از کل خدمات زیربنایی، ۶۲/۵ درصد آن در ناحیه‌های ۳ و ۶ واقع شده است و در نواحی ۱ و ۴ هیچ نوع تاسیسات زیربنایی وجود ندارد. بیشترین مراکز اداری و انتظامی نیز در نواحی ۶ (۳۷ درصد) و ۷ (۳۰ درصد) واقع شده است. در نواحی ۴ و ۲ نیز هیچ نوع واحد اداری و انتظامی مستقر نشده است. ۳ ناحیه ۶، ۷ و ۳ مجموعاً ۸۹/۱۳ درصد از واحدهای اداری و انتظامی، ۷۵ درصد از واحدهای زیربنایی و ۸۷ درصد از کل واحدهای زیربنایی و اداری - انتظامی را در خود جای داده‌اند و این در حالی است که ناحیه ۴ فاقد هرگونه مراکز زیربنایی و اداری - انتظامی بوده و هر یک از نواحی ۱ و ۲ فقط ۱/۸۹ درصد از واحدهای فوق را در خود جای داده‌اند.

دسترسی به مراکز ورزشی: در بررسی برخورداری از مراکز ورزشی، سالن و میدانی ورزشی مورد بررسی قرار گرفت. البته هر یک از مجتمع‌های ورزشی به‌عنوان یک مرکز حساب گردید و برای سالن‌های متعدد آن امتیاز

اضافه داده نشد. بر این اساس، ناحیه‌ی ۶ با ۴ واحد ورزشی برخوردارترین ناحیه بوده و ناحیه‌ی ۵ با ۲ واحد در رتبه‌ی بعدی قرار می‌گیرد. نواحی ۱ و ۲ فاقد هرگونه واحد ورزشی بوده و نواحی دیگر هر کدام دارای یک واحد ورزشی می‌باشند.

دسترسی به فضای سبز عمومی: از مجموع ۱۳ مورد فضای سبز موجود در نواحی ۷ گانه‌ی مورد مطالعه، ۳۰/۷۷ درصد آن در ناحیه‌ی ۶ و ۲۳/۰۸ درصد در ناحیه‌ی ۷ قرار دارد. ناحیه‌ی یک، ۱۵/۳۸ درصد از فضاهای ورزشی را به خود اختصاص داده و سایر نواحی هر کدام ۷/۶۹ درصد از فضاها را دارا هستند.

دسترسی به فضاهای فرهنگی و هنری: در این بخش وجود مراکز فرهنگی و هنری شامل کتابخانه، مرکز فرهنگی، سینما، سالن اجتماعات و تئاتر و کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان مورد توجه قرار گرفت. از کل ۱۲ مرکز فرهنگی و هنری، ۵۰ درصد آن در ناحیه‌ی ۳ (مرکز شهر)، ۲۵ درصد در ناحیه ۶ و ۱۶/۷ درصد در ناحیه ۵ قرار گرفته است. نواحی ۱، ۲ و ۴ فاقد مرکز فرهنگی و هنری می‌باشند.

دسترسی به مراکز اقتصادی: در بررسی دسترسی به مراکز اقتصادی، ۲ شاخص عمده فروشی و بانک مورد توجه قرار گرفتند. ۷۹/۲ درصد از عمده فروشی‌ها و ۸۲/۴ درصد از بانک‌ها در ناحیه ۳ (مرکز شهر) قرار گرفته‌اند. نواحی ۶، ۵، ۷ و ۳ به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

تحلیل کمی

برای آزمون فرضیات و تحلیل کمی از روش‌های آماری و مدل‌های کمی شامل ۶ روش مختلف جمع واحدها و موسسات در ناحیه، روش استانداردسازی داده‌های مختلف الجنس، مدل ضریب ویژگی، مدل موریس، اسکالوگرام و تاکسونومی عددی استفاده گردید (جدول ۲).

ابتدا جمع واحدها و موسسات موجود در هر ناحیه که مشتمل بر ۱۴ گروه می‌شدند محاسبه گردید و بر اساس تعداد موسسات در هر یک از نواحی، نواحی مختلف رتبه‌بندی گردیدند. بر اساس این روش ناحیه ۳ حایز رتبه‌ی اول، ناحیه‌ی ۶ رتبه‌ی دوم و ناحیه‌ی ۷ رتبه‌ی سوم شده و نواحی ۵، ۴، ۱ و ۲ به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند.

برای کاربرد مدل ضریب ویژگی، موسسات و واحدهای تجاری خدماتی مورد استفاده در روش اول در ۶ گروه ادغام شدند. این کار بدان جهت بود که در بسیاری از واحدها تعداد موسسات آن قدر کم بود که تحلیل و تفکیک را مشکل می‌کرد. در این مدل نیز ناحیه‌ی ۳ در رتبه‌ی اول قرار گرفت. ناحیه‌ی ۶ حایز رتبه‌ی دوم و ناحیه‌ی ۷ حایز رتبه‌ی سوم گردید. نواحی ۵، ۴، ۲ و ۱ نیز به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند.

در رتبه‌بندی نواحی مورد مطالعه بر اساس مدل موریس، ناحیه‌ی ۶ حایز رتبه‌ی اول گردید. نواحی ۳ و ۷ نیز در رتبه‌های دوم و سوم قرار گرفته و بعد از آن به ترتیب نواحی ۴، ۵، ۲ و ۱ حایز رتبه‌های بعدی گردیدند. بر اساس مدل متغیرهای استاندارد شده و ترکیب داده‌های مختلف الجنس، ناحیه‌ی ۶ حایز رتبه‌ی اول، ناحیه‌ی ۳ حایز رتبه‌ی دوم و ناحیه‌ی ۷ حایز رتبه‌ی سوم گردیدند. نواحی ۴، ۵، ۲ و ۱ نیز به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند.

طبق نتایج اسکالوگرام، ناحیه‌ی ۶ در رتبه‌ی اول، ناحیه‌ی ۷ در رتبه‌ی دوم و ناحیه‌ی ۳ در رتبه‌ی سوم قرار می‌گیرد. نواحی ۵، ۴، ۲ و ۱ به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. ضریب اسکالوگرام نیز در حد قابل قبول (۰/۹) می‌باشد.

بر اساس نتایج این مدل، ناحیه‌ی ۶ در رتبه‌ی اول، ناحیه‌ی ۷ در رتبه‌ی دوم و ناحیه‌ی ۳ در رتبه‌ی سوم قرار گرفتند. نواحی ۲، ۴، ۵ و ۱ نیز به ترتیب در رده‌های بعدی قرار گرفتند. در سطح‌بندی نیز، ناحیه‌ی ۶ در سطح یک، ناحیه‌ی ۷ در سطح دو، ناحیه ۳ در سطح سه، نواحی ۲، ۴ و ۵ در سطح چهار و ناحیه‌ی ۱ در سطح پنج قرار می‌گیرد.

جدول ۲- رتبه‌بندی نهایی درجات توسعه در نواحی ۷ گانه‌ی شهر گنبد قابوس

رتبه نهایی	اسکالوگرام	تاکسونومی	استاندارد سازی داده‌های مختلف الجنس	مورس	ضریب ویژگی	جمع واحدهای خدماتی	ناحیه
۷	۶	۷	۷	۷	۷	۶	رتبه
۸	۲	۱	۱	۱	۱	۲	ارزش عددی
۶	۶	۴	۶	۶	۶	۷	رتبه
۱۳	۲	۴	۲	۲	۲	۱	ارزش عددی
۲	۳	۳	۲	۲	۱	۱	رتبه
۳۶	۵	۵	۶	۶	۷	۷	ارزش عددی
۴	۵	۵	۴	۴	۵	۵	رتبه
۲۰	۳	۳	۴	۴	۳	۳	ارزش عددی
۴	۴	۶	۵	۵	۴	۴	رتبه
۲۰	۴	۲	۳	۳	۴	۴	ارزش عددی
۱	۱	۱	۱	۱	۲	۲	رتبه
۴۰	۷	۷	۷	۷	۶	۶	ارزش عددی
۳	۲	۲	۳	۳	۳	۳	رتبه
۳۲	۶	۶	۵	۵	۵	۵	ارزش عددی

تلفیق نتایج مدل‌ها: برای تلفیق نهایی نتایج، ابتدا رتبه‌بندی نهایی در هر یک از ۶ روش قبلی در یک جدول خلاصه گردید. در مرحله‌ی بعدی به هر کدام از آن‌ها ارزش عددی داده شد. بدین ترتیب که به رتبه‌ی یک ارزش عددی ۷، رتبه‌ی ۲ ارزش عددی ۶ و به رتبه‌ی ۷ ارزش ۱ اختصاص یافت. در ستون آخر ارزش عددی رتبه‌ها را جمع و بر اساس میزان ارزش عددی، رتبه‌ی نهایی نواحی مشخص گردید. بدین ترتیب که

بیشترین عدد رتبه‌ی بالاتری را به خود اختصاص داد.

بر اساس این روش ناحیه‌ی ۶ رتبه‌ی یک، ناحیه‌ی ۳ رتبه‌ی دو و ناحیه‌ی ۷ رتبه‌ی سه را به خود اختصاص داد. نواحی ۴ و ۵ مشترکا در رتبه‌های چهارم قرار گرفتند و نواحی ۲ و ۱ به ترتیب در رتبه‌های ششم و هفتم را حایز گردیدند.

قیمت اراضی شهری در نقاط مختلف شهر

قیمت زمین در شهر گنبد از متر مربعی ۲۰۰ هزار ریال تا ۱۷ میلیون ریال تفاوت می‌کند. بیشترین قیمت در بر خیابان اطراف میدان مرکزی شهر بوده و کمترین میزان آن در کف و داخل کوچه در محله‌های افغان آباد (ناحیه ۲) و سید آباد (ناحیه ۴) می‌باشد. متوسط عمومی قیمت زمین نیز از متر مربعی یک میلیون ریال در ناحیه ۲ تا متر مربعی ۳/۵ میلیون ریال در ناحیه ۳ نوسان می‌کند.

بیشترین قیمت زمین در ناحیه ۳ و سپس ناحیه ۶ می‌باشد. بالاترین قیمت در میدان مرکزی شهر است و سپس در طول ۴ محور از آن به اطراف توسعه می‌یابد. این روند به طرف شرق بیش از همه بوده و حتی ناحیه‌ی ۵ و بخش‌های شمالی ناحیه‌ی ۶ را تحت تاثیر قرار می‌دهد. در ناحیه ۶ زمین‌های تجاری حاشیه‌ی بلوار دانشجو، محله‌ی پیام نور، محله‌ی آزادگان و محله‌ی هلال احمر که همگی شمال اجتماعی شهر را تشکیل می‌دهند، دارای قیمت بالاتری می‌باشد. در ناحیه‌ی ۷ نیز اراضی میدان ۱۷ شهریور، ۱۷ شهریور شرقی، کوی افسران و محله‌ی تامین اجتماعی قیمت بالایی دارند.

متوسط عمومی قیمت زمین در ناحیه‌ی ۶ بالغ بر ۲/۸ میلیون ریال در متر مربع و در ناحیه‌ی ۷ بالغ بر ۲/۲ میلیون ریال در متر مربع می‌باشد. در حالی که ناحیه‌ی ۵ نیز به علت قرار داشتن در بخش‌های قدیمی‌تر شهر و استقرار تعدادی از واحدها از قیمت عمومی بالایی برخوردار بوده و قیمت عمومی زمین در آن به ۲/۵ میلیون ریال در هر متر مربع می‌رسد. بعد از نواحی ۳، ۶، ۵ و ۷ که به ترتیب نواحی گران شهر را تشکیل می‌دهند، قیمت اراضی ناحیه‌ی ۱ نسبت به سایر نواحی بالاتر است. در این ناحیه در حد فاصل خیابان‌های آرش غربی و جامی غربی یک محله شمال اجتماعی قرار گرفته و قیمت آن نسبتا بالاست. از طرف دیگر امتداد خیابان امام خمینی شمالی نیز که مرز شرقی این ناحیه را تشکیل می‌دهد، در افزایش قیمت زمین تاثیر داشته است. لذا قیمت زمین در خیابان آرش و جامی به حدود متر مربعی ۲/۵ میلیون ریال می‌رسد. از طرف دیگر قسمت‌های جنوبی ناحیه به محلات نسبتا فقیرنشین در کمینه و ... و در شمال و غرب نیز به حاشیه‌ی رودخانه ختم شده و قیمت زمین در آن‌ها شدیداً تنزل می‌نماید لذا قیمت عمومی زمین در این ناحیه به ۱/۵ میلیون ریال در متر مربع محدود گردیده، و از این نظر فقط بالاتر از نواحی ۲ و ۴ قرار می‌گیرد.

ناحیه‌ی ۲ که قسمت‌های وسیع حاشیه‌ای را در بر می‌گیرد و بخش‌هایی از آن نه تنها در کنار رودخانه قرار گرفته است بلکه از ادغام روستاهای قدیمی در شهر به وجود آمده و از نظر بافت کالبدی و فرهنگی دارای ساختار روستایی می‌باشند. از طرف دیگر برخی قسمت‌های آن محلات افغانی‌نشین که به افغان آباد معروفند بوده و مشکلات اجتماعی خاصی را داراست. لذا برآیند این موارد بر روی قیمت زمین اثر منفی شدیدی گذارده، قیمت زمین را در برخی از نقاط در داخل کوچه تا حد ۲۰۰ هزار ریال تنزل داده است.

در ناحیه‌ی ۴ نیز تمرکز فقر، بافت روستایی در بدلجه (یکی از محلات ترکمن نشین)، وجود رودخانه، دوری از مرکز شهر، کمبود امکانات و خدمات شهری و پایین بودن ضریب امنیت نسبت به سایر نقاط باعث پایین ماندن قیمت زمین گردیده است. در این ناحیه نیز محلات سیدآباد (محلّه‌ی فقیر سیستانی نشین) و بدلجه (ترکمن نشین فقیر و حاشیه‌ی رودخانه) پایین ترین قیمت‌ها را دارا هستند و در این محلات قیمت زمین در داخل کوچه به متر مربعی ۲۰۰ هزار ریال تنزل می‌نماید. در ناحیه‌ی ۴ بالاترین قیمت زمین در بر خیابان مطهری به متر مربعی ۲ میلیون ریال می‌رسد (جدول ۳).

جدول ۳- میانگین قیمت زمین در اراضی شهری نواحی مختلف شهر گنبد قابوس در میانه‌ی سال ۸۳
(ده هزار ریال در متر مربع)

ناحیه	حداقل قیمت		حداکثر قیمت		میانگین قیمت
	مکان	قیمت	مکان	قیمت	
۱	شمال غربی واقع در حاشیه رودخانه	۳۰	آرش غربی	۲۵۰	۱۵۰
۲	افغان آباد	۲۰	شهید بهشتی غربی	۲۰۰	۱۰۰
۳	داخل کوچه در حواشی شمال غربی	۷۵	دور میدان مرکزی	۱۷۰۰	۳۵۰
۴	سیدآباد انتهای علوی داخل کوچه	۲۰	خیابان مطهری	۲۰۰	۱۲۰
۵	ملک الشعرا داخل کوچه	۱۰۰	دادگاه انقلاب	۶۰۰	۲۵۰
۶	حد غربی بلوار سینا داخل کوچه	۴۰	انتهای بلوار دانشجو بر طالقانی	۸۰۰	۲۸۰
۷	بخش‌های حاشیه‌ای	۱۰۰	دور میدان ۱۷ شهریور	۵۰۰	۲۲۰
کل شهر	افغان آباد، سیدآباد	۲۰	دور میدان مرکزی	۱۷۰۰	۲۰۰

ماخذ: برداشت میدانی

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در میان نواحی ۷ گانه‌ی مورد نظر بیشترین قیمت زمین مربوط به ناحیه‌ای است که بیشترین امکانات و خدمات را دارد. برای مثال ناحیه‌ی ۳ که در مرکزیت شهر قرار داشته و بیشترین واحدهای خدماتی و تجاری را در خود جای داده است، بیشترین قیمت زمین را به میزان ۳/۵ میلیون ریال در متر مربع داراست. این ناحیه ۴۴/۵ درصد از واحدهای سنجش شده را در خود جای داده است که بیشتر آن‌ها نیز تجاری می‌باشد. لذا اراضی این ناحیه اهمیت تجاری می‌یابند و قیمت بیشتری را دارا می‌باشند. بعد از ناحیه‌ی ۳، ناحیه‌ی ۶ قرار دارد که با ۵۶ واحد بالغ بر حدود ۱۹ درصد از واحدهای خدماتی تجاری و موسسات را در خود جای داده و با متوسط قیمت زمین به میزان هر متر مربع ۲/۵ میلیون ریال در رتبه‌ی بعدی قرار می‌گیرد. ناحیه‌ی ۷ با ۳۹ واحد (۱۳ درصد) و ناحیه‌ی ۵ با ۲۴ واحد (۸ درصد) در رتبه‌های بعدی از نظر برخورداری از امکانات و خدمات قرار

می‌گیرند ولی رتبه‌ی آن‌ها از نظر قیمت زمین برعکس می‌باشد. یعنی ناحیه‌ی ۵ در رتبه‌ی سوم و ناحیه‌ی ۷ در رتبه‌ی چهارم قرار می‌گیرد. همین وضعیت بین نواحی ۱ و ۳ نیز وجود دارد. بدین ترتیب که ناحیه‌ی ۱ از نظر قیمت زمین در رتبه‌ی پنجم ولی از نظر امکانات در رتبه‌ی ششم قرار می‌گیرد و ناحیه‌ی ۴ از نظر امکانات در رتبه‌ی پنجم و از نظر قیمت زمین در رتبه‌ی ششم قرار می‌گیرد که این امر به علت تاثیرگذاری عوامل دیگری از جمله بالا بودن مطلوبیت ذهنی نسبت به مطلوبیت واقعی می‌باشد. ناحیه‌ی ۲ نیز هم از نظر امکانات و هم از نظر قیمت زمین رتبه‌ی هفتم را به خود اختصاص می‌دهد.

بدین ترتیب صرفنظر از دو مورد جابجایی، در سایر موارد رتبه‌ی نواحی از نظر امکانات با رتبه‌ی آن‌ها از نظر قیمت زمین یکسان بوده است. محاسبات آماری از طریق همبستگی نیز نتایج فوق را ثابت می‌نماید و مشخص می‌گردد که بین میانگین قیمت زمین در نواحی و میزان برخورداری نواحی از امکانات و خدمات همبستگی مثبت تا حد ۸۴/۲۵ درصد وجود دارد.

با توجه به تفاوت وزن خدمات شهری بحث شده، محاسبه‌ی همبستگی از روی درجات توسعه‌ی نواحی نیز - که از طریق مدل‌های کمی هم وزن شده اند - صورت گرفت. برای این منظور مجموع ارزش عددی درجات توسعه (جدول ۲) به عنوان متغیر مستقل و قیمت زمین به عنوان متغیر تابع در نظر گرفته شد و مشخص گردید که بین قیمت زمین و درجات توسعه‌ی نواحی همبستگی مثبت به میزان ۷۳/۲۳ درصد وجود دارد (جدول ۴). نتایج نشان می‌دهد که محلات مختلف شهر گنبد نه تنها از نظر میزان برخورداری از امکانات و خدمات شهری و میزان دسترسی ساکنین نواحی به آن‌ها نامناسب می‌باشد، بلکه میزان ارزش حاصله از ارزش افزوده‌ی زمین در نواحی مختلف به‌طور شدیدی متفاوت و دور از عدالت اجتماعی می‌باشد.

جدول ۴- محاسبه ضریب همبستگی قیمت زمین برخورداری از امکانات و درجات توسعه در مناطق ۷ گانه‌ی مورد مطالعه

ناحیه	X_i	Y_{i1}	Y_{i2}	(X_i)	(Y_{i1})	(Y_{i2})	$X_i Y_{i1}$	$X_i Y_{i2}$
۱	۱۵۰	۱۶	۸	۲۲۵۰۰	۲۵۶	۶۴	۲۴۰۰	۱۲۰۰
۲	۱۰۰	۱۵	۱۳	۱۰۰۰۰	۲۲۵	۳۲۴	۱۵۰۰	۱۳۰۰
۳	۳۵۰	۱۳۳	۳۶	۱۲۲۵۰۰	۱۷۶۸۹	۱۲۹۶	۴۶۵۵۰	۱۲۶۰۰
۴	۱۲۰	۱۸	۲۰	۱۴۴۰۰	۳۲۴	۴۰۰	۲۱۶۰	۲۴۰۰
۵	۲۵۰	۲۴	۲۰	۶۲۵۰۰	۵۷۶	۴۰۰	۶۰۰۰	۵۰۰۰
۶	۲۸۰	۵۴	۴۰	۷۸۴۰۰	۲۹۱۶	۱۶۰۰	۱۵۱۲۰	۱۱۲۰۰
۷	۲۲۰	۳۹	۳۲	۴۸۴۰۰	۱۵۲۱	۱۰۲۴	۸۵۸۰	۷۰۴۰
جمع	۱۴۷۰	۲۹۹	۱۶۹	۳۵۸۷۰۰	۲۳۵۰۷	۵۱۰۸	۸۲۳۱۰	۴۰۷۴۰

X_i : میانگین قیمت زمین در ناحیه به ده هزار ریال در متر مربع

Y_{i1} : تعداد سرویس (خدمات) در ناحیه

Y_{i2} : جمع ارزش عددی درجه‌ی توسعه در ناحیه

منابع

- ۱- اسمیت، دیوید.ام، ۱۳۸۱، کیفیت زندگی: رفاه انسانی و عدالت اجتماعی، ترجمه حسین حاتم‌نژاد و حکمت شاهی اردبیلی، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، سال هفدهم، شماره ۱۸۶-۱۸۵، بهمن و اسفند ۱۳۸۱، ص ۱۷۳ - ۱۶۰.
- ۲- افروغ، عماد، ۱۳۷۷، فضا و نابرابری اجتماعی (ارابه‌الگوی برای جدایی‌گزینی فضایی و پیامدهای آن)، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس، چاپ اول. ۱۳۷۷.
- ۳- ایمانی، مصطفی، ۱۳۷۸، تامین اجتماعی و امنیت ملی، فصل‌نامه تامین اجتماعی، سال اول، شماره ۲، ص ۳۱۳ - ۲۶۱.
- ۴- پیران، پرویز، ۱۳۶۶، شهرنشینی شتابان و ناهمگون (قسمت سوم: مسکن نابهنجار)، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، سال دوم، شماره ۱۶، بهمن ماه ۱۳۶۶، ص ۵۷ - ۵۴.
- ۵- تاملین، ملوین، ۱۳۷۹، جامعه‌شناسی قشریندی و نابرابری اجتماعی، ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، نشر توتیا، چاپ دوم، بهار ۱۳۷۹.
- ۶- سید قطب، ۱۳۷۹، عدالت اجتماعی در اسلام (مباحثی در زمینه‌های جامعه، حکومت، اقتصاد و سیاست)، ترجمه محمد علی گرامی و سید هادی خسروشاهی، انتشارات کلبه شرق، چاپ بیست و پنجم، ۱۳۷۹.
- ۷- قربان‌نیا، ناصر، ۱۳۷۸، نگاهی به فقر از منظر جرم‌شناسی، نامه مفید، شماره ۱۷، بهار ۱۳۷۸، ص ۱۷۹ - ۱۵۹.
- ۸- مهندسین مشاور فجر توسعه، ۱۳۸۰، طرح جامع گنبد قابوس (گزارش مرحله اول)، سازمان مسکن و شهرسازی استان گلستان.
- ۹- نخست‌وزیری، ۱۳۵۹، گزارش نهایی سیاست‌های توسعه و تکامل جمهوری اسلامی ایران، دفتر نخست‌وزیری، ۱۳۵۹.
- 10- Harvey.David (1996): *justic, Nature & Geography Of Diffrence*, Blakwell Publishers , Oxford ,UK, 1996.
- 11-Rawls.Jhan (1972). *theory of justice: reply to lyons and teitelman*, the journal of philosophy, volume 69, issue 18, Sixty-Ninth Annual Meeting Of The America Philosophial Estern pivision (oct.5,1972) 556-557.
- 12- Rawls.Jhan (1974).*Replay To Alexander and Musgrave*, Quartaly Journal of economics, Volume 68. Issue 4 (Nov.1974). 633-655.
- 13- Rawls. Jhan (1974).*Reasons For The Maximin Criterion*, America Economic Re-view.Volum 64 , Issue 2 , Papers and procceding of the Eighty-sixth Annual Meeting of the American Economic Assoiation (May , 1974) 141-146.
- 14- Rawls. Jhan (1975). *Fairnes to Goodnes* , The Philosophical Review, Volum 84, Issue 4 (oct.75).
- 15- Rawls.Jhan (1980).*Kantian Constructirism in moral theory* , the journal philosophy, volume 77, issue 9 (sep.1980) 515-572.
- 16- Rawls.Jhan (1985). *justic as fairness: polotical not metaphysical*, philosophy and public Affairs. Volume 14, issue 3(summer 1985) 223-251.
- 17- Rawls. Jhan (1988). *the priority of Right and Ideas OF The Good*, Philosophy and Public Affairs, volume 17 , issue 4(Autumn , 1988) 251-276.
- 18-Rawls.Jhan (1995). *Political Liberalism: Reply To Habermas*, The Journal Of Philosophy, volume 92, issue 3(Mar.1995) 132-180.